65 NĂM THẢM HỌA DA CAM VIỆT NAM

Hội thảo do Liên hiệp các tổ chức hữu nghị Việt Nam và Hội Việt - Mỹ
tổ chức tại Hà Nội, Việt Nam, ngày 21 tháng 10 năm 2026

Tham luận của Bà Susan V. Berresford
(qua Zoom)

Tôi tin rằng chính sách của Hoa Kỳ đối với vấn đề chất độc da cam ở Việt Nam cần được định hướng bởi các quan niệm về công lý nhiều hơn so với từ trước đến nay.

Tất nhiên, công lý có hai mặt. Công lý mang tính trừng phạt thường xuất hiện ngay sau chiến tranh như một cách để trả nợ những món nợ trong quá khứ. Đó không phải là điều tôi muốn nói đến. Điều tôi quan tâm hôm nay là khía cạnh có giá trị hơn của công lý: công lý nhằm hàn gắn những tổn thương.

Những hành động thực thi công lý nhằm hàn gắn tổn thương giữa Hoa Kỳ và Việt Nam đã xuất hiện vì ba lý do.

Thứ nhất, hai nước chúng ta là đối tác. Trong một thế giới đầy bất ổn hiện nay, chúng ta hiểu rằng các đối tác cần củng cố mối quan hệ với nhau; việc Hoa Kỳ tăng cường hỗ trợ Việt Nam giải quyết vấn đề chất độc da cam là điều đáng hoan nghênh.

Thứ hai, Hoa Kỳ đã gây ra tình trạng ô nhiễm hóa chất làm tổn hại đến rất nhiều người, vì vậy chúng tôi có một phần trách nhiệm khắc phục những hậu quả đó.

Và thứ ba, cả hai nước đều có lợi ích trong việc chứng minh rằng những giá trị đạo đức như công lý có thể được vận dụng thường xuyên hơn trong các hoàn cảnh hậu chiến trên toàn thế giới.

Nếu công lý ngày càng trở thành một sức mạnh đạo đức có ảnh hưởng trên toàn cầu, có lẽ việc sử dụng hóa chất trong chiến tranh sẽ giảm đi. Tôi tự hỏi liệu Hoa Kỳ có thể tuyên bố từ bỏ việc sử dụng hóa chất trong các cuộc chiến tranh tương lai hay không?

Và chúng ta cũng cần luôn ghi nhớ rằng các quan niệm về công lý không phải là bất biến - xã hội và quan hệ quốc tế luôn thay đổi. Những thay đổi đó đòi hỏi chúng ta phải có những cách tư duy mới về việc thế nào là công bằng và chính đáng.

Tôi đặc biệt ấn tượng với giá trị của một quan niệm mới về công lý đang được áp dụng tại nhiều nơi trên thế giới hiện nay. Đó là cách tiếp cận được gọi là "công lý chuyển tiếp" (transitional justice). Cách tiếp cận này được sử dụng tại những quốc gia đã gây ra những hành vi gây tổn hại nghiêm trọng, nhưng không thể đưa tất cả những người gây ra các hành vi đó ra trước hệ thống tư pháp hình sự. Có quá nhiều người để có thể truy tố, hoặc đôi khi không rõ ai thực sự phải chịu trách nhiệm. Vì vậy, các chính phủ đã bắt đầu tìm kiếm những phương thức mới nhằm đạt được sự tha thứ hoặc chấp nhận, vì lợi ích của đoàn kết và hòa giải dân tộc.

Theo cách tiếp cận công lý chuyển tiếp, sự tha thứ có thể được dành cho những cá nhân đã gây ra tổn hại nghiêm trọng nhưng tự nguyện đứng ra thừa nhận sự thật, nói rõ những gì đã xảy ra và góp phần thực hiện các hành động khắc phục hậu quả. Mặc dù cho đến nay những thực tiễn mới về "công lý chuyển tiếp" này mới chỉ được áp dụng đối với các cá nhân, có lẽ chúng ta cũng có thể xem xét vận dụng chúng trong quan hệ giữa các quốc gia.

Yếu tố then chốt là nói ra sự thật và để sự thật đó định hướng các quá trình khắc phục và hàn gắn tổn thương. Khi suy nghĩ về Hoa Kỳ, Việt Nam và chất độc da cam, chúng ta thấy rằng cuối cùng Hoa Kỳ đã thẳng thắn thừa nhận những tác hại của hóa chất đối với chính người dân của mình và cung cấp các dịch vụ hỗ trợ cần thiết. Tuy nhiên, chúng tôi chưa thẳng thắn như vậy trong việc thừa nhận những tổn hại đối với người dân Việt Nam và đáp ứng nhu cầu chăm sóc, hỗ trợ của họ.

Hoa Kỳ đang hỗ trợ Việt Nam trong lĩnh vực y tế và trợ giúp người khuyết tật, nhưng chúng tôi lại sử dụng cụm từ "không phân biệt nguyên nhân gây ra khuyết tật", mặc dù tất cả chúng ta đều biết rằng lý do Hoa Kỳ thực hiện sự hỗ trợ này chính là chất độc da cam. Nếu Hoa Kỳ có thể nói rõ hơn lý do thực sự của những hành động hỗ trợ đó, điều này có thể giúp tập trung nguồn lực nhiều hơn vào những người có bằng chứng rõ ràng về tổn hại do chất độc da cam. Ít nhất, chúng tôi có thể xác định một cách công khai rằng sự hỗ trợ của mình "chủ yếu" hướng đến các trường hợp bị ảnh hưởng bởi chất độc da cam. Charles Bailey đã chỉ ra rằng phần lớn sự hỗ trợ hiện nay chưa đến được với nhóm đối tượng mục tiêu này, một phần do cách diễn đạt trong các văn bản hướng dẫn mà chúng tôi đang sử dụng.

Một trọng tâm khác của "công lý chuyển tiếp" là tìm cách giải quyết những cảm nhận về tổn hại và bất công, để chúng không còn là nguồn gốc gây ra những bất đồng và căng thẳng trong xã hội. Nếu áp dụng cách tư duy này vào quan hệ giữa Hoa Kỳ và Việt Nam xung quanh vấn đề chất độc da cam, chúng ta sẽ thấy cần phải đi đến câu trả lời cuối cùng cho một câu hỏi mà chúng tôi đã nhiều lần gặp phải trong Nhóm Đối thoại: Thế nào là đủ?

Nếu mục tiêu lý tưởng là chuyển từ xung đột sang hòa giải, thì cần phải làm những gì để đạt được mục tiêu đó? Điều gì là thực tế và nằm trong khả năng của Hoa Kỳ? Hai nước chúng ta cần thảo luận ngay từ bây giờ về câu hỏi khó khăn này, bởi ý thức trách nhiệm khắc phục hậu quả có thể dễ dàng phai nhạt trong thập kỷ tới. Ý thức đạo đức không tồn tại mãi mãi.

Giám mục Desmond Tutu, người từng lãnh đạo Ủy ban Sự thật và Hòa giải của Nam Phi, đã nhắc nhở chúng ta rằng: "Một nền hòa bình đích thực, xét đến cùng, chỉ có thể được xây dựng trên nền tảng công lý."

Chúng ta hãy cùng nỗ lực hết sức để biến công lý thành hiện thực, bằng cách nói lên sự thật ngay từ bây giờ và xác định rõ những gì cần thiết để hai bên có thể đạt được sự đồng thuận đầy đủ.